

до 2021/2022 навчального року

Актуальні завдання викладання інтегрованого предмета «Основи здоров'я» у 2021/22 н.р.

Формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язбережливих освітніх середовищ – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти. З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечно для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підрастаючого покоління Указом Президента України № 195/2020 схвалено Національну стратегію розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у новій українській школі (URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>).

Завданнями Національної стратегії розбудови безпечної і здорового освітнього середовища є:

- формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;

- створення сучасного, розвивального, безпечної, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей;

- упровадження принципу недискримінації, зокрема конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак;

- запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;

- створення для учасників освітнього процесу можливості користуватися сучасною матеріально-технічною базою для забезпечення здоров'язбережливих компонентів навчання;

- забезпечення готовності педагогічних працівників до надання якісних освітніх послуг у процесі забезпечення соціального та здоров'язбережливих компонентів на-

вчання, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, психологічного супроводу учасників освітнього процесу, запобігання під час навчання проявам насильства та булінгу (цькування), порушення прав дитини, зокрема шляхом використання Інтернету;

- здійснення моніторингу процесів реалізації соціального й здоров'язбережливих компонентів навчання.

Виконання завдань Національної стратегії відбувається, зокрема, шляхом викладання інтегрованих предметів «Основи здоров'я» в середній базовій та «Я досліджую світ» у початковій школі.

У цьому контексті найважливішими завданнями сучасного вчителя є використання здоров'язбережливих освітніх технологій, поєднання рухового і статичного навантаження, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я та життя, навичок безпечної поведінки, культивування здоров'я.

У 2021/2022 н.р. вивчення предмета «Основи здоров'я» у 5-9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному вебсайті МОН (<https://goo.gl/GDh9gC>).

Відповідно до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 № 405 на вивчення предмета передбачена 1 год. на тиждень.

У пояснювальній записці оновленої програми розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета «Основи здоров'я», його внесок у формування ключових компетентностей, визначених Концепцією Нової української школи: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна (А) та громадянська (Б) компетентності;

обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

У пояснювальній записці зазначено, на що орієнтувати учнів кожного класу, а в описі змістових ліній показана дотичність кожної з них до формування ключових компетентностей.

Невід'ємними складовими усіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я». Це – навички ефективного спілкування, емпатії, конструктивного розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, навички спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, критичного мислення, тренування волі тощо.

Компетентнісний підхід передбачає використання на уроках основ здоров'я інтерактивних методів навчання, які забезпечують: активну участь кожного учня; творчу співпрацю між собою і з учителем; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; сприятливий емоційний клімат у класі; формування відчуття класу як єдиної команди тощо.

Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, рольових іграх дискусіях, творчих проєктах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо. Тобто, кожний урок з основ здоров'я має включати практичну складову.

до 2021/2022 навчального року

Добираючи додаткові матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою «знання» — «уміння» — «ставлення» — «життєві навички» сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Постійної уваги учителя заслугове співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання певних життєвих ситуацій. Програмою передбачена участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені в чинній програмі*), зокрема, моделювання способів конструктивного розв'язання конфліктів, складання рейтингу телепередач тощо.

Задля реалізації програмних складників пропонуємо вчителю ширше використовувати можливості академічної свободи, серед яких:

- самостійний вибір послідовності викладення навчального матеріалу в межах одного навчального року, але без порушення логіки викладу в межах розділу;

- зміни в орієнтовній кількості годин, передбачених програмою для вивчення тем або розділів, та часу проведення практичних занять, використання для цього резервних годин;

- добір об'єктів для вивчення та включення в зміст освіти прикладів зі свого регіону. Резервні години також можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів, проведення семінарів, захисту проєктів, екскурсій тощо. Такі можливості наразі є актуальними, бо пов'язані з минулим дистанційним навчанням та необхідністю виявлення рівня компетентностей учнів на початок нового навчального року.

Оцінювання є невід'ємною частиною навчання, проте основною метою є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Саме тому в ході освітнього процесу потрібно застосовувати не тільки поточне, а й формувальне оцінювання (оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, коригує засоби та методи навчання у випадку виявлення їхньої неефективності, визначає подальші цілі. Формувальне оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності

здійснюється постійно, до його здійснення можуть бути долучені учні шляхом само- та взаємооцінювання.

Оцінка з предмета «Основи здоров'я» має бути інструментом підтримки й заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці. Саме тому необхідно позитивно оцінювати кожний крок школярів, спрямований на:

- 1) підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;

- 2) набуття умінь і навичок, що сприяють підвищенню рівня фізичної, соціальної, духовної та психічної складових здоров'я;

- 3) позитивне ставлення до здоров'я і дотримання правил здорового та безпечного способу життя.

Для оцінювання навчальних досягнень учнів використовуються орієнтовні вимоги до оцінювання, затвержені наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, дотримання правил поведінки учнів у життєвих ситуаціях, сформованість умінь та навичок. Саме тому завдання для тематичної перевірки результатів навчання (визначення програмою) слід добирати так, щоб найповніше виявити рівень застосування базових знань учнів у життєвих ситуаціях.

Основними видами оцінювання є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне). Звертаємо увагу на питання підсумкового – тематичного, семестрового, річного – оцінювання. Тематична оцінка виставляється з урахуванням усіх поточних за різні види навчальних робіт протягом вивчення теми без проведення окремої тематичної атестації.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок з урахуванням динаміки особистих навчальних досягнень учня/учениці протягом семестру.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри, під час виставлення річної враховуємо динаміку особистих навчальних досягнень учня/учениці з предмета протягом року, важливість тем, які вивчалися в I та II семестрах, тривалість їхнього вивчення та складність змісту, рівень уміння учня/учениці робити узагальнення та застосовувати набуті знання.

На початку 2021/2022 н.р. з метою забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання пропонуємо запровадити коригувальне навчання:

- провести діагностичні роботи з метою визначення рівня засвоєння учнями навчального матеріалу за попередній навчальний рік. Слід зазначити, що оцінки за такі роботи не варто виставляти до класного журналу;

- використати результати діагностичних робіт як орієнтир для планування роботи щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь;

- унести корективи до календарно-тематичних планів (за потреби), де визначити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу.

Під час виставлення оцінки за семестр ураховуються складність і значущість окремих тем для формування предметної компетентності, динаміка навчальних досягнень учнів.

Відповідно до чинного законодавства, Закону України «Про повну загальну середню освіту», заклад освіти може здійснювати оцінювання за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів та учениць або за системою оцінювання, визначеною законодавством.

У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів та учениць, ним мають бути визначені правила переведення до системи оцінювання, визначеної законодавством.

Заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів та учениць за погодженням з місцевими органами управління освітою (наказ МОН від 13.04.2011 № 329).

Для оцінювання індивідуальних досягнень учнів та учениць може бути використане оцінювання портфоліо.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування уміння учнів та учениць ставити цілі, планувати і організувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість процесу оцінювання; елементи самооцінки з боку учня тощо.

до 2021/2022 навчального року

Для створення портфоліо немає встановлених правил і вимог. Його суть у тому, щоб показати, на що здібні учні. Способи оформлення можуть бути різними: від відбору найкращих досягнень із будь-якого предмету (предметів) до накопичення всіх робіт, виконаних учнем. Для створення портфоліо можна користуватися цим посиланням.

Також нагадуємо про успішно застосовувану нами процедуру анонічного опитування учнів «ДО» і «ПІСЛЯ». Її суть полягає в тому, що перед початком навчального року і після його закінчення проводиться анонімне опитування учнів за спеціально розробленим тестом. Він дає змогу оцінити складові поведінкової компетентності учнів:

- базові знання;
- опорні уміння;
- психологічні установки і ставлення;
- наміри.

Порівнюючи результати тестування, отримані до початку і після закінчення навчання, визначаємо величину змін. Чим більша різниця між оцінюванням «ДО» і «ПІСЛЯ», тим суттєвішими є зміни, зумовлені викладанням даного предмета. Об'єктивні дані підтверджують або спростовують наявність сприятливих для здоров'я змін у знаннях, ставленнях, уміннях і намірах учнів, які покладено в основу бажаних поведінкових змін.

Пам'ятаймо: оцінка – не засіб покарання, а дієвий інструмент розвитку особистості, за умови, що його використовує вчитель, який мислить і поважає дітей. Оцінка має допомагати розвивати бажання вчитися, впевненість у власних силах, самоповагу, критичне мислення, навички самоаналізу, уміння працювати в команді, радіти успіхам інших.

Упровадження далі особистісно орієнтованого підходу в освіті має на меті співпрацю та співтворчість учня і вчителя, де головною дійовою особою є учень/учениця. Завдання вчителя – відстежувати динаміку розвитку особистості, визначати особисті переваги кожного, досягнення в пізнавальній, творчій діяльності, розкрити та розвинути індивідуальні здібності.

Стосовно стилю спілкування вчителя з класом слід зауважити, що нагальною стає потреба в переході від «домінування» до «співпраці». Перший тип взаємодії включає надання вказівок від учителя, пояснень, лекцій, постановки питань, перевірки та оцінювання роботи учнів. Натомість

за умов співпраці вчитель приймає пропозиції та ідеї від учнів, радиться з ними, передає їм функції контролю, стає учасником діалогів, дискусій, уважним слухачем. Він підтримує та спонукає учнів до самостійного пошуку, ставить відкриті запитання і надає позитивний зворотний зв'язок.

Під час освітнього процесу бажано уникати ситуацій змагання, доцільно приділяти більше уваги згуртуванню учнівського колективу, щоб не створювати ситуацію колективної зневаги до окремих учнів та передумови булінгу.

Організація освітнього процесу з предмета «Основи здоров'я» в умовах очного та дистанційного навчання не повинна призводити до переважання учнів та має відбуватися в безпечних умовах здобуття освіти.

Нагадуємо, що в освітньому процесі вчителі закладів загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради МОН України.

В умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 необхідно надавати дітям достовірну інформацію та науково-обґрунтовані факти про коронавірус для того, щоб зменшити страхи та занепокоєність через хворобу, а також підтримувати здатність учнів долати вторинні ефекти пандемії на їхнє життя. Практичні поради «Як учителі можуть говорити з учнями про коронавірус (COVID-19)» наведено на сайті ЮНІСЕФ та сайті НУШ.

Рекомендуємо скористатися методикою «Самоорганізований освітній простір (СООП)», яка допомагає учнівській молоді організувати роботу в інформаційному потоці так, щоб отримати лише корисну для себе інформацію.

Використання СООП в освітньому процесі допоможе учням сформувати навички інформаційної комунікації, навчатися працювати в команді, критично мислити, логічно обґрунтовувати свою позицію, розвивати лідерські якості тощо:

URL <https://bit.ly/3eJZOC2>.

Підбираючи навчально-методичний комплекс для вивчення предмета «Основи здоров'я», радимо вчителю скористуватися переліком онлайн-ресурсів та інструментів:

- розробки уроків з основ здоров'я:

<https://bit.ly/3zqkNSm>;

- проєкт «Про здоров'я» – рекомендації зі здорового харчування, схвалені МОЗ України:

<http://www.prozdorove.com.ua>;

- сайт «Шкільне життя» – конспекти уроків та позаурочна робота: <https://www.schoollife.org.ua/usirokyosnovy-zdorovya>;

- сайт «LearningApps.org» – інтерактивні вправи з основ безпеки життєдіяльності.

<https://learningapps.org/index>;

- сайт з ребусами, логічними іграми:

<https://bit.ly/3ybmhQx>;

- ТОВ «Всеосвіта»: Основи здоров'я – методичні матеріали:

<https://vseosvita.ua/library/osnovi-zdorova>;

- відеоматеріали всіх конкурсних випробувань III (всеукраїнського) туру конкурсу «Учитель року – 2019» у номінації «Основи здоров'я»:

<https://bit.ly/3eKeG3n>;

- Центр громадського здоров'я МОЗ України:

<https://www.phc.org.ua/>;

- інтерактивні завдання для контролю знань і залучення учнів до активної роботи в класі та вдома.

URL: <https://naurok.com.ua/test>

Портал превентивної освіти

<http://autta.org.ua>

Список використаних джерел

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок: методичний посібник для педагога-тренера. – Тернопіль: «Навчальна книга - Богдан», 2012. – 208 с.

2. Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н. р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок.

URL: <https://bit.ly/3xZT7U3>

3. Навчальні програми 5-9 класи. Наскрізні змістові лінії.

URL: <https://bit.ly/3x0LN9s>

4. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН № 1222 від 21.08.13 року.

**Анна ПОЛИЩУК,
методистка НМЦ професійного
розвитку педагогічних працівників
з охорони праці, безпеки
життєдіяльності та виховної
роботи у закладах загальної
середньої освіти, дошкільної
та позашкільної освіти
Хмельницького ОІППО.**